УДК 821.163.2-92.09:050"1895/1937"

**ОЦІНКА ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА,
ВИДАНИХ У ДЕРЖАВНІЙ ДРУКАРНІ БОЛГАРІЇ**

А. М. Якімова

*Спілка українських організацій Болгарії,
вул. Царноок, 5, ап. 9, Софія, 1422, Болгарія*

Висвітлено питання друку наукових праць відомого українського і європейського вченого Михайла Драгоманова в болгарських друкарнях, який у 1889–1895 рр. викладав загальну історію у Вищій школі в Софії. Акцентовано увагу на історії Державної друкарні Болгарії, у якій друкувався перший болгарський науковий журнал, де були опубліковані фундаментальні фольклорні праці Драгоманова, над якими він працював понад двадцять років. Також були названі дві інші друкарні, де були надруковані ще дві важливі наукові праці вченого.

Ключові слова: Михайло Драгоманов, фольклорні праці, Державна друкарня Болгарії, Софія.

Постановка проблеми. Відомий український і європейський учений Михайло Драгоманов у 1889–1895 рр. жив в Софії і очолював кафедру історії у Вищій школі — новоствореному вищому закладі Болгарії. Вчений продовжував роботу над дослідженням слов'янського фольклору, розпочату ще в Києві. М. Драгоманов, зокрема, поглиблено ознайомився із болгарським фольклором, розробив одну його частину й презентував її європейській науці.

Мета статті — висвітлити питання друку фольклорних праць М. Драгоманова в Державній друкарні Болгарії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після Визволення Болгарії з-під османського панування у 1877–1878 рр. в Софії розпочалося широкомасштабне будівництво. Будуються одні з найбільших і найкрасивіших громадських будівель, які можна побачити і сьогодні. Збудовані будівлі Болгарської академії наук, пошти, Народних Зборів та інші.

Однією з перших представницьких будівель після Визволення була Державна друкарня, побудована за пропозицією прем'єр-міністра Болгарії Петка Каравелова. 31 травня 1880 р. Народні збори надали 50 000 франків, а Георгі Кіркков взяв на себе керівництво та будівництво друкарні. Необхідні машини замовили з Європи і доставили через Лом (м. Лом розташоване у північно-західній частині Болгарії на Дунаї), бо на той час залізниця ще не існувало. Їх привезли до Софії на початку грудня на буйволових возах, загалом це зайняло багато часу, оскільки доставки ускладнювали погодні умови. У січні 1881 р. була відкрита Державна друкарня, яка ще не мала власної будівлі. Тимчасово друкарня розташовувалася у старій турецькій Буюк-мечеті (сучасний Національний археологічний музей). На той час

половину мечеті займала Народна бібліотека, другу половину виділили для Державної друкарні. Перше обладнання складалося з трьох додрукарських пресів, які рухала парова машина (5 кінських сил, перша в Болгарії), дві американки, ручний прес, книгорізка, стереотипний апарат і достатньо широкий асортимент букв [1–2]. Першим директором друкарні став Георгі Кірков, який навчався в гімназії у Миколаєві, а у 1876 р. закінчив фізико-математичний факультет Одеського університету. Восени 1880 р. після короткого вивчення друкарської справи у Відні повернувся до Софії разом з першими майстрами-іноземцями, друкарським обладнанням та матеріалами [1, с. 31]. Метою друкарні було обслуговування Міністерства народної освіти, видання Державного вісника та інших державних видань. Вона стала найбільшим та найстарішим поліграфічним підприємством країни. Друкарня мала у своєму розпорядженні 20 полиць набірної матеріалу, преси Knöping та Bauer, три американські преси та майстерню. Окремо існував відділ бібліографії. За роботу в друкарні відповідало 45 працівників.

Будівництво друкарні, розробленої у неокласичному стилі віденським архітектором Фрідріхом Шванбергом (випускником австро-угорської архітектурної школи), у 1887 р. було закінчено. У 1888 р. Державна друкарня переїхала у власне приміщення (сучасна Галерея іноземного мистецтва «Квадрат 500»). У 1923 р. при друкарні були створені школи книгодрукування та графічного мистецтва. Так були закладені основи поліграфічної підготовки в країні.

До 1944 року у друкарні виходили друком державні видання, державна газета, державні цінні папери, цінні папери тощо. Під час англо-американських бомбардувань 30 березня 1944 р. Державна друкарня була частково зруйнована, а класи, майстерні та архіви двох шкіл згоріли. З устаткування майже нічого не вдалося врятувати. Після закінчення війни приміщення друкарні було повністю відбудовано і в ньому розмістилася у 1945 р. Державна політехніка. У теперішньому вигляді, що відповідає функціям сучасної галереї (Галерея іноземного мистецтва «Квадрат 500»), будівля є роботою відомого болгарського архітектора Ніколи Ніколова.

Після закінчення Другої світової війни внаслідок політичних змін в Болгарії Державну друкарню було перейменовано на друкарню імені Георгія Дімітрова і перенесено до колишнього арсеналу в Софії, в районі Лозенець (сучасний музей «Земля і люди»). У цій будівлі друкарня розміщувалася 30 років. Друкувалися здебільшого книги та періодичні видання, аніж державні документи. У травні 1975 р. було відкрито нове приміщення Державної друкарні на Цариградському шосе, яке функціонує і зараз. У 1981 р. до неї приєдналася друкарня ім. Тодора Дімітрова. У 1992 р. друкарня перейменована на друкарню «Освіта і наука» (Образование и наука ЕАД) [2] і під такою назвою існує і зараз.

Після Визволення в Болгарії не тільки зводилися знакові будівлі, а й формувалися державні інституції, серед яких, зокрема, Міністерство народної освіти. Міністерство виступило ініціатором і засновником першого болгарського наукового журналу «Сборник за народни умотворения, наука и книжнина» («Збірник народної творчості, науки та літератури», далі — Збірник). Прохання про дозвіл заснувати Збірник було викладено в листі до Міністерської ради від 17 березня

1889 р. під № 1698 і було затверджено 29 березня 1889 р. (протокол № 26), а листом від 15.05.1889 р. було видано наказ Державній друкарні почати друкувати перший том накладом 2000 примірників [3, с. 142].

Принагідно потрібно звернути увагу на внесок українського вченого Михайла Драгоманова у становлення першого болгарського наукового видання. Вже наприкінці 1888 р., перебуваючи в еміграції в Швейцарії, вчений знав про плани Міністерства народної освіти Болгарії і навіть отримав запрошення до співпраці. Незважаючи на те, що запрошення були надіслані багатьом іноземним ученим, надіслав свою статтю лише М. Драгоманов, у такий спосіб сприяючи підняттю престижу нового видання.

У Передмові до першого тому Збірника, який побачив світ 25 листопада 1889 р., зазначалося, що Збірник взяв за основу схему класифікації народної творчості, подібну до тої, яка була прийнята у Південно-Західному (Київському) Відділі Імператорського Російського Географічного товариства [3, с. 144].

Законом від 1 січня 1889 р. в Болгарії був заснований перший вищий навчальний заклад — Вища школа, яка потім переросла в Софійський університет. М. Драгоманов отримав запрошення викладати загальну історію у Вищій школі. Прибувши в Софію 28 серпня 1889 р., на аудієнції у міністра освіти Г. Живкова професор М. Драгоманов пообіцяв скласти програму фольклору, за якою відбиратиметься фольклорний матеріал для нового журналу. Факт, що вчений написав програму фольклору, дав привід Івану Франку розглядати його як одного з фундаторів Збірника [3, с. 143].

Відомий європейський учений-фольклорист, професор Вищої школи в Софії, Михайло Драгоманов протягом 1889–1894 рр. надав для друку у Збірник фундаментальні дослідження, присвячені порівняльному вивченню слов'янської міфології та фольклору, над якими працював понад двадцять років: «Славянските сказания за пожертвуване собствено дете» (Т. 1, 1889), «Славянските сказания за рождението на Константина Велики» (Т. 2, 3, 1890), «Славянските варианти на една евангелска легенда» (Т. 4, 1891), «Славянските преправки на Едиповата история» (Т. 4, 1891) и «Забележки върху славянските религиозно-етически легенди» (Т. 7, 1892; Т. 8, 1892). Одночасно М. Драгоманов допомагав з редагуванням Збірника. Перший том нового видання вчений особисто відіслав до Львова українському вченому Михайлу Павлику.

Дві фундаментальні праці М. Драгоманова були опубліковані у приватних часописах. Праця «Земският либерализъм в Русия» (1892) — у часописі «Мисъл» [3, с. 79], яка друкувалася у друкарні «Ліберальний клуб» при Центральній друкарні француза Едмонда Діонне у Пловдиві та праця «Старите харти на свободата» (1893–1895) — у часописі «Български преглед» [3, с. 83], яка друкувалася у друкарні братів Прошеків, чехів, які у 1879 р. заснували першу приватну друкарню в Софії. Всі праці українського вченого були опубліковані у перекладі на болгарську мову.

Висновки. Вищезгадані наукові праці М. Драгоманова, опубліковані у першому болгарському науковому виданні «Сборник за народни умотворения, наука и

книжнина», були надруковані у Державній друкарні Болгарії, яка з 1888 р. розташовувалася у власному приміщенні. Тут були надруковані й окремі відбитки згадуваних праць ученого. Будівля друкарні збереглася і після реставрації в ній розташовувалася Галерея іноземного мистецтва «Квадрат 500».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 50 години държавна печатница. 1881–1931. 39 с.
2. Държавната печатница. *Списание «Полиграфия»*. 25 септември 2011. URL: <https://polygrafiimagazine.bg>.
3. Якімова А., Христов П. Михайло Драгоманов і початок збірника «Сборник за народни умотворения и книжнина». Дриновський збірник. Т. XII. С. 150–155.
4. Якімова А. *Болгарський період професора Михайла Драгоманова : монографія / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України*. Київ, 2019. 280 с.

REFERENCES

1. 50 godini darzhavna pechatnitsa. (1881–1931) (in Bulgarian).
2. Darzhavnata pechatnitsa: Spisanie Poligrafia. (25 septemvri 2011). Retrieved from <https://polygrafiimagazine.bg> (in Bulgarian).
3. Yakimova, A., & Khrystov, P. Mykhailo Drahomanov i pochatok zbirnyka «Sbornyk za narodny umotvorenyia y knyzhnyna»: Drynovskiy zbirnyk. T. XII, 150–155 (in Ukrainian).
4. Yakimova, A. (2019). Bolharskyi period profesora Mykhaila Drahomanova / IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv (in Ukrainian).

doi: 10.32403/2411-3611-2020-2-38-49-53

EVALUATION OF PRINTED WORKS OF MYHAILO DRAGOMANOV, PUBLISHED IN THE STATE PRINTING HOUSE OF BULGARIA

A. M. Iakimova

*Association of Ukrainians Organizations in Bulgaria,
5/9, Tsyrynook St., Sofia, 1422, Bulgaria
ds.sofia@abv.bg*

The article covers the issue of printing scientific works of the famous Ukrainian and European scientist Myhailo Dragomanov in Bulgarian printing houses. In 1889-1895 professor Dragomanov taught general history at the Higher School in Sofia. He took an active part in the scientific life of the Bulgarian capital.

Emphasis is placed on the history of the State Printing House of Bulgaria. The construction of the printing house, designed in the neoclassical style by the Viennese architect Friedrich Schwanberg (a graduate of the Austro-Hungarian School of Architecture), was completed in 1887. The State Printing House moved to its own premises (modern Gallery of Foreign Art "Square 500"). The State Printing House published the

first Bulgarian scientific journal “Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knizhnina” (“Collection of Folk Art, Science and Literature”). The first volume of the Collection was published on November 25, 1889. This journal published the five fundamental folklore works of Dragomanov, on which he worked for over twenty years. Dragomanov’s research is devoted to the comparative study of mythology and Slavic folklore, in particular, Bulgarian folklore. Some prints of the scientist’s folklore works were also printed in the State Printing House.

Two other printing houses were also named, where two more important works of the scientist were published. The first printing house was “Liberal Club” at the Central Printing House of the Frenchman Edmond Dionne in Plovdiv and the second was the Court Printing House of the Proshek brothers, Czechs, who in 1879 founded the first printing house in Sofia.

As for the building of the State Printing House, it has been preserved and after restoration it houses the Gallery of Foreign Art “Square 500”.

After the Second World War, the State Printing House was moved to the former arsenal in Sofia, area Lozenets (modern museum “Earth and People”). In May 1975, a new premises of the State Printing House were opened on Tsarigradsko Shosse. Since 1992, the printing house has been operating under the name “Education and Science”.

Keywords: Myhaylo Dragomanov, folklore works, State Printing House, Sofia, Bulgaria.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2020.

Received 20.07.2020.